

sok szempontjából kevés olyan elemet tartalmaz, amelyből az derülne ki, hogy mikor, mit és hogyan kellene tennie a kvalitatív kutatóknak a vizsgálat során akkor, ha abduktívan következtet és gondolkodik. Ez a feladat a jövő abdukcióval foglalkozó szakirodalmának leírására vár. Erénye – amellet, hogy bevezet az abdukció történeti hátterébe – az is, hogy világos különbséget tesz a dedukció, az indukción és az abdukció között, valamint felhívja a figyelmet az abdukcióval és a retrodukcióval kapcsolatos, napjainkig is tartó értelmzésbeli problémákra, illetve ezek lehetséges kvalitatív megjelenési formáira is.

A kötet mindazon elméleti szakemberek, doktori képzésben részt vevő hallgatók számára ajánlható, akik a kvalitatív kutatómódszertan területén szeretnének élményekben gazdag, ugyanakkor számos további kérdést felvető képzeletbeli utazást tenni.

Reichertz, Jo (2003): *Die Abduktion in der qualitativen Sozialforschung*. Leske – Budrich, Opladen.

Sántha Kálmán

Kodolányi János Főiskola, Bölcsészettudományi és Művészeti Intézet, Neveléstudományi Tanszék

Kézikönyv a filozófiáról

Az Akadémiai Kiadónál 2007 őszén megjelent Filozófiakézikönyv az elmúlt évek legszínvonalasabb összegző szakfilozófiai publikációja.

A kiadvánnyal régi adósságát törleszti a honi filozófus tudóstársadalom. Az igen terjedelmesre sikeredett, teljességre törekvő kötet tíz nagy fejezetben mutatja be a filozófiatörténet fontosabb korszakait az ókortól egészen napjaink filozófiai irányzataiig, a magyar filozófiatörténet ismertetését is beleértve. A kötet főszerkesztője Boros Gábor, az ELTE Újkori és Jelenkori Filozófia Tanszékének vezetője; ez a tény már egymagában biztosíték a kötet értékére. Boros Gábor elsősorban a korábban megjelent Descartes- és Spinoza-monográfiák révén lehet ismerős az olvasók számára.

Mielőtt részletesen ismertetnénk az egyes fejezeteket, érdemes pár szóban általában is bemutatnunk a kötetet. Már az előszóból kiderül, hogy a szerkesztő terjedelmi okok miatt nem törekedhetett a teljes filozófiai hagyomány feldolgozására, így csupán az európai filozófia hagyományával és történetével találkozhatunk – túlzás nélkül állítható, hogy mindenre kiterjedő igyekezettel. A teljesség igényével magyarázható részletesség ugyanakkor nem rontja a kézikönyv minőségét, hiszen a szerzők korántsem leegyszerűsített formában adják elő az adott korszakok filozófusainak, filozófiai irányzatainak tárgyalását. A szakfilozófusok által írott fejezetek úgy a szakma, mint az érdeklődő közönség számára élvezetes és színvonalas olvasmányt nyújtanak.

A kézikönyv két jól elkülöníthető részre tagolódik: az első a filozófia történetét, korszakait mutatja be, a második a kurrens ágazati területeket. Az utóbbi rész önálló egységként való szerepeltetését a szerkesztő a filozófia tudományának sajátosságával indokolja. A filozófia ugyanis mindig is különböző területekre tagolódott, ezért a történeti bemutatást követően – ami nagyjából a 20. század 50–60-as éveit környékén befejeződik be a tárgyalási stílus megváltozásával – teret kap az egyes filozófiai diszciplínák, mint az esztétika, a történelemfilozófia, az analitikus filozófia, vallásfilozófia, nyelvfilozófia és a logika bemutatása. A két rész mégsem különülhet el teljesen egymástól, és ennek megértéséhez talán legmegfelelőbb, ha idézzük Boros Gábor szavait: „a filozófia

sajátossága a tudás többi alakzatához képest, hogy az emberi létezéshez hasonlóan maga is történet jellegű; sem az egyes múltbéli korszakok filozófiája mint filozófia nem érthető meg a mindenkori jelen filozófiai horizontjának figyelembevételével, sem a mindenkori kortárs filozófia nem művelhető termékenyen, ha nem vetünk számot a múlt kérdésfeltevéseivel, válaszkísérleteivel.” (20.)

E recenzió nem hivatott arra, hogy egy ilyen terjedelmes könyv minden fejezetének vázlatára kitérjen, ezért a teljesség igénye nélkül csupán a szerzők bemutatására és néhány fejezet rövid ismertetésére kerülhet sor. A történeti rész tíz nagy fejezetben kerül elemzésre. A szerkesztő az egyes korszakok neves szaktudósait nyerte meg, és itt fontos leszögezünk, hogy a kutatók saját, önálló kutatási eredményeiket tették közzé, ami természetesen további minőségi biztosítékot jelent. Az antik filozófiát az ELTE klasszika-filológusa, Bene László, a patrisztikát a filozófiatörténész, klasszika-filológus Kendeffy Gábor, a középkort az Aquinói Szent Tamás életművét kutató Borbély Gábor, a reneszánsz, a kora újkor és a felvilágosodás filozófiáit a főszerkesztő, Boros Gábor, a kritikai filozófiát és a német idealizmust, valamint a 20. századi kontinentális filozófiát az ELTE filozófiatörténésze, Ullmann Tamás, az analitikus filozófiát a Miskolci Egyetem filozófusa, Ambrus Gergely, végül a magyar filozófiatörténet fejezeteinek ismertetését a filozófiatörténész Percz László állította össze.

Elsőként az antik görög-római filozófiát feldolgozó fejezetre térek ki. Bene László az európai filozófia születésétől, azaz a preszókratikától a nagy klasszikus görög bölcsek – Szókratész, Platón, Arisztotelész – filozófiáján át egészen a hellenizmus és a császárkor filozófiai irányzatainak ismertetéséig nyújt részletes betekintést. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy nem csupán a kötet egyik legsikeresebb fejezetét állította össze, hanem az utóbbi időben megjelent antik filozófiát tárgyaló szakkönyvek egyik legátfogóbb, mégis minden részletre kiterjedő elemzését is, a külföldön publikált kézikönyveket is beleértve.

Lényeges kiemelnünk, hogy a görög filozófia eredeti terminológiája és különböző koronként és filozófusonként megjelenő változatai alapos indoklással, ugyanakkor közérthetően kerültek tisztázásra. Bene László tanulmányait feltétlenül ajánlom minden filozófiatörténetet vagy etikát oktató tanárnak, ugyanis számos korábban publikált félreértést tesz helyre a görög-római filozófia területéről. Mindazonáltal meg kell említenem, hogy bizonyos fejezetek komolyabb felkészültséget és elmélyülést igényelnek az olvasótól, éppen ezért Bene László írásait legfőképp a felsőoktatásban filozófiatörténeti kurzusokat látogató hallgatóknak ajánlanám.

Legalább ilyen színvonalas írás a kötet legterjedelmesebben tárgyalt témája: a középkori filozófia. A hangsúlyos megjelenést az elmúlt ötven év áldatlan viszonyával indokolja a szerkesztő, amikor is a középkori filozófia tárgyalása szűk keretek közé volt kényszerítve. A terjedelmes kézikönyv 1400 oldalából mintegy 250 oldal a középkor filozófiai irányzatainak és képviselőinek részletes bemutatásával foglalkozik. Valóban elmondható, hogy a honi filozófiatörténet régi adósságát számolta fel Borbély Gábor minden részletre kiterjedő tanulmányával. Borbély 11 alfejezetben tárgyalja a skolasztika korszakait, a korai középkori gondolkodóktól (Boëthius, Scotus Eriugena) a klasszikusokon át – Anselmus, Abélard, Aquinói Szent Tamás, Duns Scotus, Ockham – egészen a 14. századi angolszász teológiáig. Külön érdemes kiemelnünk, hogy a középkor teológiai vitái mellett az ismeretelmélet és a logika alapos és részletes feltárására is vállalkozott a szerző.

A főszerkesztő tollából született fejezetek közül a reneszánsz filozófiáját tárgyaló részt, valamint a kora újkor filozófia általános jellemzését bemutató fejezeteket említeném meg, ám az utóbbi bemutatásától terjedelmi okok miatt el kell tekintenünk, mindössze annyit jegyeznék meg, hogy Boros Gábor az újkor filozófiák nemzetközi hírű szakértőjeként magas színvonalú tanulmányt tett közzé. A szintén hiánypótló *A reneszánsz filozófiája* fe-

jezetre azonban néhány gondolat erejéig érdemes kitérnünk; jól áttekinthető vázlatát kapjuk ugyanis az európai gondolkodástörténet 1300-tól 1600-ig terjedő időszakának. Fontos megemlítenünk, hogy a reneszánsz korban újjáéledő antik filozófiai irányzatok: a platonizmus, az arisztotelizmus és a hellenisztikus kori filozófiák teljes körű tárgyalását ez idáig magyar nyelven nem publikálták. Boros Gábor a reneszánsz korának eszmeáramlatait nyolc alfejezetben tárgyalja a humanizmus általános jellemzésétől az antik filozófiákhoz való visszatérésen, a mágián, a természetfilozófián és a teozófián át a természettudományos fejleményekig és a jogfilozófiáig. Talán ebben a fejezetben tapasztalható leginkább az általánosságra törekvés, ugyanis a szerző nem szorítkozik a szigorú filozófiai bemutatásra, miután számos esetben kitekintést nyújt a kor sajátos történelmi eseményeiről és azok hatásáról a filozófiára. Boros reneszánsz esszéje értékes művelődéstörténeti tanulmányként is számon tartható.

A kézikönyv második részéről is szólnunk kell néhány szót. Az ágazati filozófiák esetében kisebb terjedelmű esszéket olvashatunk, amelyek a kurrens filozófiai irányzatokat hivatottak bemutatni. Az önálló tanulmányok remek kiindulópontként szolgálhatnak a filozófiai stúdiumok iránt érdeklődők számára, tekintettel arra, hogy minden bemutatott terület esetében sor kerül a fontosabb terminusok bevezetésére, a főbb képviselők bemutatására, valamint a tudományterület tárgyának definiálására. Az ágazati filozófiák ismertetéséhez a szerkesztő szintén neves szaktudósokat kért fel: Bacsó Béla: esztétika; Orthmayr Imre: 20. századi angolszász etika; Felkai Gábor: diszkurzusetika; Mezei

Balázs: vallásfilozófia; Huoranszki Ferenc: metafizika; Farkas Katalin, Kelemen János: nyelvfilozófia; Máté András: logika és a matematika filozófiája; Fehér Márta: tudományfilozófia; Boros János: pragmatizmus; Tengelyi László: új fenomenológia; a történelemfilozófia fejezetet a kötet szerkesztője, Boros Gábor jegyzi.

Végezetül az egyes fejezetek végén található gazdag irodalomjegyzékre is felhívnam a figyelmet, amely nem csupán a témák feldolgozottságát tanúsítja, hanem tájékozdási pontként, kapaszkodóként szolgálhat a behatóbban érdeklődők számára.

Zárszóképpen érdemes pár szót szólnunk arról, kiknek is szánja a kötetet a szerkesztő. Az Akadémiai Kézikönyvek sorozat többi kötetéhez – *Kémia, Világtörténet* – hasonlóan elsősorban tájékozódni kívánó középiskolások és tanáraik számára íródott, olyanoknak, akik többet kívánnak megismerni az iskolai tananyagnál, továbbá mindenkinek, aki érdeklődőn és gondolkodva közelíti meg a világot. Fontos kiemelnünk, hogy magyar nyelven ez idáig még nem született ilyen átfogó, minden korszakot és irányzatot feldolgozó filozófia kézikönyv.

A főszerkesztő tervei szerint a második kiadás kiegészül egy terjedelmesebb társadalomfilozófiai esszével a közelmúltban elhunyt kiváló társadalomfilozófus, Bence György emlékére.

Boros Gábor (főszerk., 2007): *Filozófia*. Akadémiai Kézikönyvek sorozat. Akadémiai Kiadó.

Szoboszlai-Kiss Katalin
Pannon Egyetem, BTK,
Antropológia és Etika Tanszék